

**РАКУРСИ КЪМ СЛАВЯНСКОТО
В СЪВРЕМЕННИТЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ПО АНТРОПОЛОГИЯ
И ЕТНОЛОГИЯ В БЪЛГАРИЯ И ЧЕХИЯ**

Владимир Пенчев

*Институтът за етнология и фолклористика
с Етнографски музей – БАН*

**ALTERNATIVE VIEWPOINTS OF WHAT IS SLAVIC
IN MODERN TEACHING OF ANTHROPOLOGY
AND ETHNOLOGY IN BULGARIA AND THE CZECH REPUBLIC**

Vladimir Penchev

*The Institute and Museum of Ethnology and Folklore
Bulgarian Academy of Sciences*

This text draws a comparison between the process of teaching Folkloristics, Ethnology, Cultural and Social Anthropology in Czech and Bulgarian universities, respectively. A summary of the common and the distinct traits is offered in the conclusion to this article.

Key words: Bulgaria, Czech Republic, universities, teaching, ethnology, anthropology

Добре известно е, че в зората на славистичното университетско образование обучението по славянските езици и литератури задължително включва и изучаването на славянската етнография и фолклор. Това е един филологически модел, характерен за всички славянски страни, който се утвърждава още с първите стъпки на славистиката като научно познание и естествено се установява както в Прага, оформила се още през първата половина на XIX век като едно от най-значимите средища на славистиката (Вж. по темата *Slavica Pragensia* 1998. Вж. и Куцаров 2002), така (по-късно) и в София със създаването на първото българско висше училище. Под една или друга форма и в България, и в чешките земи това състояние на нещата се запазва докъм средата на миналия век, когато (в периода на социализма) се на-

лага един модел на извеждане на етнографията от параметрите на филологическото познание и преформулирането ѝ като помощна историческа дисциплина, докато фолклористиката, съгласно с утвърдилият се в нея литературоведски подход, остава в рамките на университетската филология (Пенчев 2013). Извършената след 70-те г. смяна на парадигмите конкретно в българската фолклористика (Лефтерова 2011) и установяването на културоложкият подход рефлектира сериозно в академичната наука, но като цяло отзвукът им в университетските образователни програми не е голям (Пенчев 2011, 2013).

Доста по-различна е ситуацията в чешките висши училища. От една страна, самата университетска образователна структура там, съхраняването и респ. възпроизвеждането на класическия (т.е. от Средновековието) модел на обединяване на хуманитаристиката във философските факултети, позволява много повече свобода в практическата реализация на учебните дисциплини. Може би затова още от края на XIX век в контекста на развитието на културно-историческото и археологическото познание се разгръщат и антроположкото, и етноложкото, свързани най-вече с името на видния чешки учен и педагог Лубор Нидерле (1865 – 1944) (Вж. за него Чуждестранна българистика 2008: 378 – 379). Избран в Пражкия университет за доцент по антропология и археология на древността през 1891 г. и за професор по археология и етнология през 1898 г., той не само полага основите на обучението по културна антропология и етнология, но и целенасочено прокарва в образователните си програми засилени славистични акценти, една образователна политика, продължена и от неговите ученици. От друга страна обаче, в периода, за който говорим, в чешкия научен речник вече устойчиво се е установило двойственото словосъчетание „етнография и фолклористика“ и опитите за „етнологизация“ и „антропологизация“ на образованието са останали в миналото (Войч 2011: 4 – 5). Макар и не институционално разделени, както в България, до края на 80-те г. те практически остават в „калъпа“ на установения историческо-литературоведски модел. Именно затова 1989 г. донася „нежна революция“ и в тази научна област. След тежки дискусии (Вж. пак там прегледана ситуацията и особено посочената литература 2011: 5 – 6), които често не водят до резултати, в последвалите десетилетия се стига дотам, че фолклористиката остава като цяло в коловозите на утвърдената от десетилетия парадигма, фиксирана върху няколко „кита“ – устност, традиция, текстовост, жанровост и т.н. (Вж. прегледа у Отченашек 2011: 11 – 27), а фолклористите се превръщат като цяло в „самотни бегачи“ по изолирана писта, уважавани

заради упоритостта им, но донякъде и фрустрирани заради „немодерността“ на заниманията им, историкоцентричната етнография се преименува на етнология, обръщайки се постепенно към актуална и в някаква степен модерна проблематика, загърбвайки често дори традициите си, а на освободените познавателни полета, започвайки на практика почти от нулата, се разгръща социокултурна антропология от англо-американски тип (Войч 2011: 5), превърнала се днес в една от характерните за съвременната чешка хуманитаристика дисциплини, модерирана от сравнително разнопосочна научна публика.

Ситуацията у нас след промените е добре известна (Вж. специално по въпроса Беновска-Събкова 2011). Пътят от етнография към етнология беше извървян по подобен начин, с трансформация, първоначално организационна, а впоследствие и все по-същностна на университетските структури в София (СУ „Св. Кл. Охридски“) и Велико Търново, но оттам нататък нещата значително се разминават. Като изключим преориентацията на част от философско-социологическата гилдия към антропологията и свързаното с този процес нейно образователно институционализиране в Софийския университет¹, основен двигател на процесите на „антропологизация“ и „етнологизация“ в нашата хуманитаристика се оказва българската фолклористика (Вж. в тази връзка Пенчев 2013а). Причината за това е в онази смяна на парадигмите, за която стана дума по-горе и която бе провокирана от Т. Ив. Живков. Живков определено е сред личностите в българската хуманитаристика, които (и възхвалявани, и отричани) успяват не само да заявят своите идеи, да ги наложат в научния дискурс и да формират школа от последователи, но и практически да се опитат да ги реализират. Възгледът му за фолклора като културна система се оказва „работещ“ както в теоретичен, така и в практически план и позволи да се изведе нова изследователска парадигма, възприета, макар и не безусловно, от научната общност у нас. Именно с нея още през 80-те години българската фолклористика реално навлезе в полето на етнологията и антроположките изследвания (Вж. Махова 2008, Бочков 2004). Впоследствие се оказва „работещ“ и възгледът на Живков за етнологията като синтезно познание в системите на науките за човека и обществото, като познание за човешките общности, а пак по същото време той зададе и антроположки перспективи във фолклористичните изследвания, в които се реализира възгледът за човека в неговата уни-

¹ Макар и само в рамките на магистърската програма „Културна антропология“ в специалността „Културология“ на Философския факултет – вж. http://www.phls.unisofia.bg/display.php?page=mag_pr_kan

калност да прави култура (Вж. по-подробно Лефтерова 2011: 331 – 340; 215 – 216). В крайна сметка идеите му не само намериха многобройни последователи, но и тези последователи продължиха да ги развиват творчески, формирайки научна общност, извоювала си и защитила правото да е сред носителите на етнологичното и антроположкото познание у нас.

Нещо повече, мнозинството от нейните представители бяха сред пионерите на утвърждаването му в българското университетско образование. И отново инициатор, провокатор и движеща фигура в тези процеси беше Т. Ив. Живков. В началото на 90-те години той предложи и осъществи с помощта на екип от фолклористи програма за университетска специалност „Етнология“, реализирана успешно в Пловдивския и Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград, която е базирана на филологическа подготовка и е поставена в тесни взаимоотношения със социологията. Тя е и реализация на идеята на Живков за интегрално обучение, необходимо в съвременната социокултурна ситуация, и отговор на обществените интереси, ориентирани към културната самоличност на различните общности (Вж. по-подробно Ганева-Райчева 1997: 144 – 151). През 1994 г. за първи път в България е обособено обучение по специалността „Етнология“, а през следващата 1995 г. е създадена катедра „Етнология и социология“ към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“². През същата година стартира специалността и във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, където според концепцията на Живков трябва да се развият три хибридни модула – Етнология и българистика, Етнология и славистика и Етнология и балканистика. За организационното им осигуряване (заедно с преподаванията по фолклористика) към Катедрата по литература е създаден сектор „Етнология и фолклористика“. Същевременно в процеса на развитие на университетското образование у нас и на формирането на частни висши учебни заведения същият екип участва и в създаването на Славянския университет в София, пак през 90-те години, където отново е заложена специалността „Етнология“ по модела на Т. Ив. Живков и с неговото дейно участие и в това начинание. Закриването на университета през 1999 г. осуетява възможността за разгръщането на още един етнологичен център.

Успешен се оказва обаче опитът на екипа за утвърждаване на антроположкото познание в частния Нов български университет. Създаденият още през 1992 г. департамент „Антропология“ осигурява пре-

² Вж. <http://194.141.96.213/logos/site.jsp?ln=1&id=2>

подаванията в бакалавърската специалност, свързана и с по-нататъшно обучение в магистърска степен в програмата „Културна и социална антропология“³. В департамента започват да се разработват проекти, покриващи и различни аспекти от политическата и икономическата антропология, антропология на развитието, консумативна култура, антропология на религията и др., и той постепенно се оформя през годините като сериозен център на университетската антропология у нас. Извън него, освен споменатата магистърска програма в Софийския университет, в последните години все повече се налага и бакалавърската специалност „Социална антропология“⁴ във Философско-историческия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, която е в процес на утвърждаване и развитие, тъй като стартира през 2010 г.

Това основно е средата, в която се разгръщат днес у нас преподаванията за славянството в интересуващата ни област. Естествено, не трябва да се забравя и фактът, че и досега продължава традицията за включването под една или друга форма на подобна проблематика в университетското филологическо обучение, установена още със създаването на Висшето училище в София през 1888 г. Показателно е обаче, че този модел претърпява трансформации тъкмо в Софийския университет в периода на социализма (Вж. по-подробно Пенчев 2013). Докато „класическият“ курс по славянска етнография и фолклор все пак се запазва, макар и само за специалността „Славянска филология“, до 90-те години на миналия век, то в специалностите „Българска филология“ и „Руска филология“ във Факултета по славянски филологии се налагат курсове по български фолклор, респ. руски фолклор (Георгиева 2010: 27 – 29, Чекова 2010: 174 – 175). „Софийският алгоритъм“ е пренесен и в новосъздадените университети във Велико Търново и Пловдив. В сравнително най-чист вид този модел функционира и днес във Филологическия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, където се четат лекционни курсове по български фолклор в специалността „Българска филология“ и в хибридните специалности с български език, по руски фолклор – в специалността „Руска филология“ и хибридните специалности с руски език, и по славянски фолклор – в специалността „Славянска филология“⁵, като основни лектори са проф. Анчо Калоянов и доц. Тодор Моллов.

Същевременно в Софийския университет дисциплината „Бъл-

³ Вж. <http://www.nbu.bg/index.php?l=420>. Вж и Махова 2008.

⁴ Вж. <http://old.uni-plovdiv.bg/logos/site.jsp?id=839&ln=1>

⁵ Вж. <http://www.uni-vt.bg/1/?zid=3&c=spec>

гарски фолклор“ в специалността „Българска филология“ е преформулирана през 1994 г. по инициатива на тогавашния ѝ титуляр доц. Йорданка Холевич на „Антропология на българите (Български фолклор)“, респ. дотогавашната „Славянска етнография и фолклор“ в специалността „Славянска филология“ – на „Антропология на славяните“ (Вж. Георгиева 2010: 29. Авторката посочва там 1995 г. Според самата Холевич обаче става дума за 1994 г. – вж. http://www.calic-bg.biz.nf/2006cv/_YHolevitch.htm). Към настоящия момент двете дисциплини се водят от д-р Николай Папучиев⁶. През 2003 г. дотогавашният лекционен курс по руски фолклор в специалността „Руска филология“ също е преформулиран, само че като „Руски фолклор“ и руска етнология (Чекова 2010: 175), и негов титуляр днес е д-р Илияна Чекова⁷. Подобно разминаване във формулировките обаче явно е изключение, защото магистърските програми са изцяло „антропологизирани“ – „Интерпретативна антропология“ (координатор Н. Папучиев), без акценти обаче към славистична проблематика, както и курс „Руска културна антропология“ (координатор Ил. Чекова) в програмата „Руска литература, култура и художествен превод“⁸.

Във Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, където първоначално е установен също „софийският модел“, днес славистичните преподавания в интересуващата ни област се разминават в някаква степен както с тези в СУ, така и с другите в ВТУ. Запазени са курсовете по български фолклор в специалността „Българска филология“ и хибридните специалности с български език, с лектор д-р Аделина Странджева, и по руски фолклор в специалността „Руска филология“ и в хибридните специалности с руски език, с лектор доц. Елена Томова⁹. В специалността „Славянска филология“ обаче се преподава курс по културна антропология на славяните с лектор доц. Вл. Пенчев, което отговаря на модела на славистиката в Софийския университет.

Още по-различна е ситуацията във Филологическия факултет на

⁶ Вж. учебните програми на дисциплините в: http://www.slav.uni-sofia.bg/images/stories/documents/Programa_AB.pdf, респ. http://www.slav.uni-sofia.bg/images/stories/documents/Programa_AS.pdf

⁷ Вж. учебната програма на дисциплината в: <http://www.slav.uni-sofia.bg/index.php/subjects/russian-philology/rf-courses/132-rus-folk-ethnology>

⁸ Вж. учебните програми: <http://www.slav.uni-sofia.bg/index.php/magistri-programi/ma-anth-phil>, респ. <http://www.slav.uni-sofia.bg/index.php/component/content/article/39-master/256-litcult-anthrop>

⁹ Вж. учебната програма на дисциплината в: http://rusfil.slovo.uniplovdiv.bg/?page_id=1313

ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград. Там в специалността „Българска филология“ също е се чете курс по български фолклор с лектор доц. Илия Недин¹⁰, курс по руски фолклор няма, защото не съществува такава специалност, а в специалността „Славянска филология“, за разлика от другите университети и във връзка с преподаванията по етнология във факултета, присъства курс „Етнология на славянството“ с лектор доц. Вл. Пенчев¹¹.

Ясно се вижда от направения преглед, че във филологическите специалности на българските университети, със съответните специфики, като цяло се възпроизвежда един утвърден и в определен смисъл „класически“ модел, в който на места са настъпили промени в учебните програми, свързани с известна „антропологизация“ и „етнологизация“ на познанието, и то предимно в славистичното образование. Интересна на този фон е ситуацията в самите етнологички и антроположички специалности. В Историческия факултет на Софийския университет Катедрата по етнология е включила в програмата на специалността¹² лекционен курс „Славянска етнология“, заедно с „Българска етнология“ и „Балканска етнология“. Лектор е доц. Мира Маркова. Славистични ракурси обаче липсват в магистърската програма на факултета под наслов „Етнология и културна антропология“¹³, както и в балканистичната програма, озаглавена „Европейски югоизток“¹⁴. По подобен начин са организирани и преподаванията в Историческия факултет на Великотърновския университет. Специалността „Етнология“ там се покрива от катедрата „Нова и най-нова история на България“ и курсът е озаглавен „Увод в славянската етнология“¹⁵ с лектор доц. Мария Иванова. Както и в София, и тук в магистърската програма по етнология подобни акценти обаче липсват¹⁶. Същата е ситуацията в специалността „Етнология“ във Философско-историческия факултет на ПУ

¹⁰ Вж. <http://philo.swu.bg/images/documents/infopaketi/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0%20%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F%20%20%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%20%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf>

¹¹ Вж. <http://philo.swu.bg/images/documents/infopaketi/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%20%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F.pdf>

¹² Вж. <http://www.clio.uni-sofia.bg/bg/b-ethnologia.html>

¹³ Вж. <http://www.clio.uni-sofia.bg/bg/m-ethno1.pdf>

¹⁴ Вж. <http://www.clio.uni-sofia.bg/bg/m-eu-south.pdf>

¹⁵ Вж. <http://www.uni-vt.bg/1/specinfo.aspx?spec=000057>

¹⁶ Вж. <http://www.uni-vt.bg/1/specinfo.aspx?spec=000259>

„Паисий Хилендарски“. И в нейния учебен план¹⁷, и в учебния план на магистърската програма „Етнология (общности, идентичности, култури)“¹⁸ не присъстват славистични ракурси, а акцентът е единствено към общите курсове и към тези с българистична насоченост. Във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ в специалността „Чужд език и етнология“ обаче присъства задължителен лекционен курс „Етнология на славянството“ и избираем „Славянска етнокултурна идентичност“¹⁹ с лектор доц. Вл. Пенчев, които са в контекста на общите и българистичните курсове, както и в другите университети.

По принцип в антроположките специалности в НБУ и ПУ, както и в магистърските им програми, включително и в СУ, лекционни курсове, свързани със строго славистична проблематика, не присъстват, акцентът там определено е към общите курсове и към тези единствено с българистична насоченост²⁰. Същата е ситуацията и в специалността „Антропология“ в Американския университет в Благоевград, покривана от Департамента по история и цивилизации, където акцентът изцяло е към общите курсове²¹, както и в магистърската програма „Английски език и антропология на Югоизточна Европа“ във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ в същия град, стартирала от настоящата година²².

В чешките университети днес по правило няма общи лекционни курсове, посветени на етнологията или антропологията на славяните.

¹⁷ Вж. <http://old.uni-plovdiv.bg/logos/site.jsp?ln=1&id=92>

¹⁸ Вж. <http://old.uni-plovdiv.bg/logos/site.jsp?ln=1&id=947>

¹⁹ Вж. <http://philo.swu.bg/images/documents/infopaketi/%D0%A7%D1%83%D0%B6%D0%B4%20%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA%20%D0%B8%20%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F.pdf>

²⁰ Вж. <http://www.nbu.bg/index.php?l=2166>, <http://old.uni-plovdiv.bg/logos/site.jsp?ln=1&id=840>,

http://ecatalog.nbu.bg/default.asp?V_Year=2012&PageShow=programpresent&P_Menu=generalinfo&Fac_ID=4&M_PHD=&P_ID=1183&TabIndex=2&P_Name=%CA%F3%EB%F2%F3%F0%ED%E0%20%E8%20%F1%EE%F6%E8%E0%EB%ED%E0%20%E0%ED%F2%F0%EE%EF%EE%EB%EE%E3%E8%FF, <http://phls.unisofia.bg/downloads/2012ma/23p.pdf>

²¹ Вж. <http://www.aubg.bg/template5.aspx?page=4425&menu=001001003001>

²² Вж. <http://philo.swu.bg/images/documents/infopaketi/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA%20%D0%B8%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%AE%D0%B3%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0.pdf>

Но в различните висши учебни заведения и в различните специалности присъстват специализирани курсове, занимаващи се най-често с някаква конкретна проблематика, с културологични ракурси или концентрирани върху културата на определен славянски етнос. За разлика от ситуацията в България е характерно, че там антроположки специалности са разкрити и функционират в редица университети. В тях обаче рядко има курсове, свързани със славянството. Например в бакалавърското обучение по хуманитаристика и обща антропология във Факултета за хуманитарни науки на Карловия университет в Прага такива определено липсват²³. Същата е ситуацията и в магистърската програма „Обща антропология – интегрално изследване на човека“²⁴. Не по-различно е положението в специалността „Социална антропология“ във Факултета за социални науки на същия университет²⁵. То е почти идентично и в извънпражките университети, като се започне от специалността „Социокултурна антропология“, предлагана от Института за антропология на Природонаучния факултет на Масариковия университет в Бърно, както и в едноименната магистърска програма²⁶, или от специалността „Социална антропология“, предлагана от Факултета за социални науки на същия университет²⁷. С подобна ситуация се среща и във философските факултети на чешките висши училища – например в бакалавърската и магистърската програма по културна антропология, покривана от Катедрата по социология и андрагогика²⁸ на Университета „Палацки“ в Оломоуц²⁹, в бакалавърската

²³ Вж. представянето на специалностите и учебните програми: <http://fhs.cuni.cz/FHS-72.html>, <http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/index.php/en/system-studia.html>. Вж. също така <http://is.cuni.cz/studplan/html/2010/YBSHV9>, <http://is.cuni.cz/studplan/html/2010/YMOAH9>, <http://is.cuni.cz/studplan/html/2010/YMOAE9>, <http://is.cuni.cz/studplan/html/2010/YMOAF9>.

²⁴ Вж. <http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/index.php/en/system-studia/70-navazujici-magistersky-obor-obecna-antropologie-integralni-studium-cloveka.html>, <http://www.fhs.cuni.cz/antropologie/index.php/en/kurzy.html>

²⁵ Вж. <http://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=ustav&fak=11230&kod=23-KS>

²⁶ Вж. <http://anthrop.sci.muni.cz/page.yhtml?id=267>, <http://anthrop.sci.muni.cz/page.yhtml?id=268>

²⁷ Вж. <http://www.san.fss.muni.cz/index.php/cs/>, <http://www.muni.cz/study-programmes/courses/6316>

²⁸ Педагогическа дисциплина, занимаваща се със специфичните закономерности на усвояването на знания и умения от възрастни хора.

²⁹ Вж. http://www.ksoc.upol.cz/pro_studenty/obor_kulturni_antropologie.html, http://www.oldksoc.upol.cz/antropologie/dokumenty/Anotace_predmetu_a_seznamy_doporucene_literatury.pdf

и магистърската програма по социална антропология, покривана от Кабинета по социална антропология при Катедрата по социални науки на Университета в Пардубице³⁰ и т. н. Единствена разлика намираме в специалността „Социална и културна антропология“ на Катедрата по антропология при Философския факултет на Западночешкия университет в Пилзен³¹ и тя е свързана с наличието на избираем курс „Антропология на България“ – в бакалавърската, и на задължителен курс „Балканите в антроположка перспектива“ – в магистърската програма³². Тези преподавания, насочени конкретно към българистична проблематика, са продиктувани от присъствието в Пилзен на двама млади, но вече изявени българисти антрополози – д-р Марек Якоубек и д-р Ленка Будилова-Якоубкова.

В сравнително по-редките етнологички специалности в чешките университети (стана дума за това по-горе), за разлика от България, славистична проблематика изобщо не присъства. В бакалавърската и магистърската програма по етнология на Института по етнология при Философския факултет на Карловия университет в Прага могат да се намерят всякакви интересни курсове, но нито един, посветен на славянството³³. Почти идентична е ситуацията и в бакалавърската и магистърската програма по етнология на Института за европейска етнология при Философския факултет на Масариковия университет в Бърно³⁴. Там единственото изключение отново е свързано с присъствието на българист – д-р Хелена Бочкова, която води магистърски курс „Балканската задруга“³⁵.

Като цяло лекционни курсове в интересуващата ни област, макар и по-често с културологична насоченост, откриваме преди всичко в специалностите с филологическа или ареална ориентация. Безспорен лидер в това отношение е Философският факултет на Университета в Пардубице, където има самостоятелна бакалавърска специалност „Славистични изследвания на страни от ЕС“ с профилиране по български и полски. В рамките на обучението там се преподават кур-

³⁰ Вж. <http://ksv.upce.cz/ksv.php>, <http://ksv.upce.cz/bakalar.php>, <http://www.upce.cz/ff-studium/magisterske-studium.html>

³¹ Вж. <http://www.antropologie.org/cs>. Вж. и <http://antropologie.zcu.cz/>

³² Вж. <http://www.antropologie.org/cs/studium/bakalasko-studium/predmety-bc>, <http://www.antropologie.org/cs/studium/magisterske-studium/pedmtly>

³³ Вж. <http://etnologie.ff.cuni.cz/>, <http://www.ff.cuni.cz/FF-8669.html>

³⁴ Вж. <http://www.phil.muni.cz/wuee/>, http://www.muni.cz/study/programmes/-courses/2776?from_record=1, <http://www.muni.cz/study/programmes/courses/6316>

³⁵ <http://is.muni.cz/predmety/predmet.pl?kod=ETMB42&fakulta=1421&lang=cs&obdobi=5803>

сове като „Славянски етногенезис“, „Българска култура и общество“, „Балкани – Ориент (културни диалози)“, „Съвременност и български реалии“ и т. н.³⁶. Основен лектор по тези дисциплини е д-р Мирослав Коуба, който преподава и в магистърската програма, озаглавена „Културна история – културно-историческа славистика“. Там присъстват курсове като „Мултикултурализъм и космополитизъм в славянските култури“, „Център и периферия в славянските култури“, „Славянска архаична култура“ и др.³⁷. Същевременно обаче в специалности като бакалавърската „Хуманитаристика“ (иначе с широк кръг етноложки и антроположки курсове) или магистърската „Регионална културна история“ славистиката почти липсва. Сравнително раздвигана е и ситуацията във Философския факултет на Масариковия университет в Бърно, където в бакалавърските и магистърските филологически специалности на Института по славистика³⁸ са налице подобни преподавания, макар и в неголям обем. Например в „Български език и литература“³⁹ откриваме лекционни курсове като „Балкани или Югоизточна Европа? Опасността от социокултурни стереотипи“, „История и култура на южнославянските православни народи“, „Съвременна България“ и др.⁴⁰, титуляри на които са различни лектори, но основен е д-р Павел Крейчи. В магистърските програми обаче славистичните курсове в интересуващата ни област са много малко, дори и в самостоятелната програма „Славистика“ (напр. „Славянски малцинства“)⁴¹ или в програмата „Филологическо-ареални изследвания“⁴² (напр. „Славянски ареали“⁴³).

В останалите университети, в които има славистика под някаква форма, преподаванията в интересуващата ни област са доста по-слабо

³⁶ Вж. <http://www.upce.cz/ff/studium/bakalarske-studium.html>

³⁷ Вж. <http://www.upce.cz/ff/studium/magisterske-studium.html>

³⁸ Вж. <http://www.phil.muni.cz/wusl>

³⁹ http://www.muni.cz/study/programmes/courses/3488?from_record=1

⁴⁰ Вж. http://is.muni.cz/predmety/predmet.pl?kod=BK_03&fakulta=1421&lang=cs&obdobi=5803,

<http://is.muni.cz/predmety/predmet.pl?kod=BKP001&fakulta=1421&lang=cs&obdobi=5803>,

<http://is.muni.cz/predmety/predmet.pl?kod=BJA203&fakulta=1421&lang=cs&obdobi=5803>

⁴¹ http://www.phil.muni.cz/wusl/home/studium/nabidka/akreditacni-materialy-mgr-studijniho-oboru-slavistika/E_predmety.doc/view

⁴² http://www.muni.cz/study/programmes/courses/17446?from_record=21

⁴³ <http://is.muni.cz/predmety/predmet.pl?kod=AREAb03&fakulta=1421&lang=cs&obdobi=5803>

застъпени. Дори и във водещия Карлов университет в Прага катедрите по южнославянски и балканистични изследвания, респ. по средно-европейски изследвания, както и Институтът за източноевропейски изследвания при Философския факултет⁴⁴ не предлагат в бакалавърските и магистърските си програми специализирани курсове, освен напр. „Духовна култура на Югоизточна и Източна Европа“. Подобно е състоянието на нещата и във филологическите специалности на Философския факултет на Университета „Палацки“ в Оломоуц⁴⁵.

Въз основа на казаното могат да се направят няколко извода. Първо, преподаванията по етнология и антропология на славяните присъстват и в България, и в Чехия не само в съответните университетски специалности, но и във филологическите. Като цяло и в двете страни те, с малки изключения, не са широко застъпени, като в чешките висши учебни заведения, за разлика от българските, практически няма самостоятелни лекционни курсове⁴⁶. Второ, у нас в антроположките специалности и магистърски програми подобни курсове изцяло отсъстват, докато в чешките не е така, въпреки че проблематиката им най-често е свързана с конкретни теми или културологични и исторически насоки. Трето, и в България, и в Чехия в етнологичните специалности и магистърски програми подобни курсове са по-скоро изключение. И четвърто, те са най-добре застъпени във филологическите специалности и програми и в двете страни (макар някакви общи принципи трудно да се откриват), което показва съхраняването в някаква степен и до днес на „класическия“ модел от XIX век.

ЛИТЕРАТУРА

Беновска-Събкова 2011: Беновска-Събкова, М. Разширяване на хоризонтите, оспорване на границите: българската етнология през периода 1989 – 2010. – *Българска етнология*, 2011, № 2 – 3, 5 – 30.

Бочков 2004: Бочков, Пл. Антропологическите изследвания в България в контекста на мултикултурализма. – В: <http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departments/anthropology/publications/20.pdf>

⁴⁴ Вж. <http://ff.cuni.cz/FF-46.html>

⁴⁵ Вж. http://www.ff.upol.cz/fileadmin/user_upload/FF-dokumenty/studijni/modra_kniha/12-13/web_studijni_plany_P.pdf

⁴⁶ Справката показва, че единственият курс „Етнология на славяните“ е четен само един семестър през 2008 г. във Философския факултет на Масариковия университет в Бърно от гостуващия лектор Вл. Пенчев. Вж. <https://is.muni.cz/predmet/phil/jaro2008/ВКА117>

- Войч 2011:** Woitsch, Jiří. Kam zmizela etnografie dělnictva? – http://konference.osu.cz/sjezd2011ostrava/dok/sekce_c/woitsch_jiri.pdf
- Ганева-Райчева 1997:** Ганева-Райчева, В. Пет години университетска етнология. –// *Български фолклор*, 1997, № 3 – 4, 144 – 151.
- Георгиева 2010:** Георгиева, Ив. Ethnologia in Aula Academica. – In: *Ethnologia Academica*. Т. 6. Съст. В. Тепавичаров. София: ИК „Гутенберг“, 2010, 7 – 72.
- Куцаров 2002:** Куцаров, Иван. *Славяните и славянската филология*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2002.
- Лефтерова 2011:** Лефтерова, Св. *Българската фолклористика в края на ХХ век – насоки, автори, издания*. Дисертационен труд. София 2011.
- Махова 2008:** Machová, V. *Bulharská etnologičeroporocce 1989*. – Lidé města (Praha), 2008, vol. 10, 110 – 126.
- Отченашек 2011:** Otčenášek, Jar. *Antropologienarativity – problematika české pohádky*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2011, v. v. i.
- Пенчев 2011:** Penchev, Vl. Bulgarian Folklore Studies during the Socialist Period. – *Bulgaria – Slovenia. Research. Български фолклор. Special edition*, 2011, 23 – 34.
- Пенчев 2013:** Пенчев, Вл. Етнологички и антроположички ракурси към славянското в българското и чешкото университетско образование през ХІХ и ХХ век. – В: *Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи*. Благоевград: Университетско издателство (под печат).
- Пенчев 2013а:** Българската фолклористика в постсоциалистическия период. – In: *Folklore and folklorestudies in the world of the postmodernism*. Bratislava (под печат).
- Славика 1998:** *Slavica Pragensia ad tempora nostra*. Eds. H. Gladková, V. Kříž. Praha: Euroslavica, 1998.
- Урбан, Ржехачек 1992:** Урбан, Зд., Л. Ржехачек. *Прага и българската филология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992.
- Чекова 2010:** Чекова, Ил. Поглед към историята на преподаването на руски фолклор и етнология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. // *Българска русистика*, 2010, № 1 – 2, 170 – 185.
- Чуждестранна българистика 2008:** *Чуждестранна българистика през ХХ век. Енциклопедичен справочник*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2008.